

KØREPLAN

for indsatser til børn og unge
med hørenedsættelse, som
kommunikerer med tegnstøtte
eller taler tegnsprog

HØRERÅDGIVNINGEN
BØRN & UNGE

INDHOLD

- 4** "Alle børn har ret til et sprog"
- 6** Udviklingsveje i sprog og kommunikation
- 7** At kommunikere på talesprog
- 8** Når talesproget understøttes
- 9** Når talesproget understøttes af andre kommunikationsstrategier
- 10** Når dansk tegnsprog er primært sprog
- 11** Indikatorer på, at talesproget ikke udvikles tilstrækkeligt
- 12** Centrale aktører i barnets og familiens liv
- 13** Barn og familie
- 14** PPR – Pædagogisk Psykologisk Rådgivning
- 15** Sagsbehandler
- 16** VISO/KaS – Hørerådgivningen – Børn & Unge
- 17** Specialskole for børn og unge med høretab
- 18** Dagtilbud
- 20** Skoletilbud
- 21** Audiologisk Afdeling
- 22** AVT center
- 23** Indsatser – et overblik
- 24** anbefalinger
- 26** Lovgivning, bekendtgørelser, beskrivelser

"ALLE BØRN HAR RET TIL ET SPROG"

Børnekonventionen (1989) og Handicapkonventionen (2017)

I denne folder præsenteres en køreplan for børn med hørenedsættelse, som allerede er i gang med eller skal i gang med at kommunikere med tegn eller tale tegnsprog, fordi den talesproglige udvikling ikke er tilstrækkelig. Dette med udgangspunktet, at alle børn har ret til et sprog.

Køreplanen er udarbejdet i projekt "Undervisningsaktiviteter på tegnsprog og tegnstøttet kommunikation", som er gennemført af VISO/KaS leverandør "Hørerådgivningen – Børn & Unge" i 2024, hvor forskellige indsatser for familier, skoler og logopæder i PPR, som har et barn i målgruppen, er afprøvet. Projektet er finansieret af Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (STUK) i Børne- og Undervisningsministeriet. Målgruppen for køreplanen er børn, som ikke går på landsdelsdækkende specialskele for børn og unge med høretab. Den dækker både børn i dagtilbud og i skole. Projektet har beskrevet, afprøvet, midtvejsevalueret, revideret, genafprøvet og evalueret de beskrevne indsatser – for ud fra erfaringerne at kunne lave denne køreplan og en beskrivelse af de anbefalede indsatser (se denne).

Projektet har vist, at et afgørende element er tidlig dialog, koordination og samarbejde mellem familien og flere fagprofessionelle omkring barnet/ den unge med hørenedsættelse, for eksempel AVT centre, audiologiske afdelinger, PPR i kommuner, sagsbehandlere m.fl. Dette er nøglen til den gode udvikling af barnets sprog og kommunikation.

Køreplanen indeholder:

- Beskrivelse af udviklingsveje for barnets sprog og kommunikation
- Centrale aktører omkring barnet og familien
- Indsatser – et overblik
- Anbefalinger
- Lovgivning og centrale dokumenter

Målgruppe

Primær målgruppe for denne folder er PPR i kommunerne, som har en tovholder-funktion i forhold til børn med særlige behov og deres familier, og som har en helt central rolle i forhold til disse børns udvikling af sprog og kommunikation.

Sekundær målgruppe er de dagtilbud og skoler, som arbejder med børn,, som kommunikerer med tegnstøtte eller taler tegnsprog – eller er på vej ind i dette. Endelig kan forældre orientere sig i mulige indsatser, der kan være relevante for deres barn.

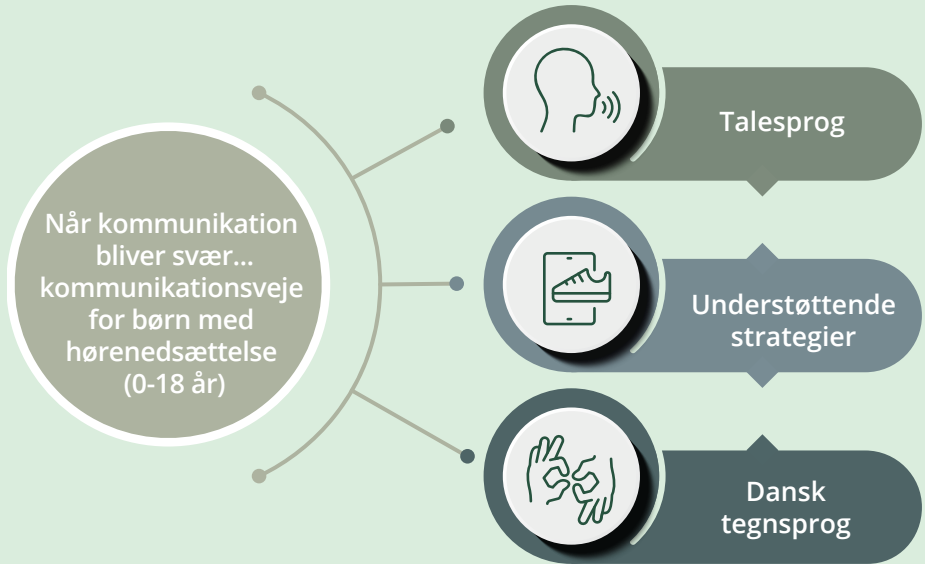
Denne folder suppleres af folderen "Indsatser til børn og unge med hørenedsættelse, som kommunikerer med tegnstøtte eller taler tegnsprog". I denne præsenteres indsatsernes formål, form og indhold samt andre relevante problemstillinger.

Læs mere om projektet her: [Undervisningsaktiviteter på tegnsprog og tegnstøttet kommunikation | Hørerådgivningen - Børn & Unge](#)

Læs om sagsgange og samarbejde omkring børn med hørenedsættelse, der kommunikerer på talesprog her: [God Praksis Guide til det tværsektorielle samarbejde | Decibel](#)

Spørgsmål eller kommentarer til denne folder - kontakt: cfh@rsyd.dk eller Hørerådgivningen – Børn & Unge, afdelingsleder Flemming Wang Jensen fwj@rsyd.dk eller Fredericiaskolen, afdelingsleder Ullis Wagnholt Johansen uwj@rsyd.dk

UDVIKLINGSVEJE I SPROG OG KOMMUNIKATION

AT KOMMUNIKERE PÅ TALESPROG

Når et barn diagnosticeres med en hørenedsættelse, iværksættes audiologisk behandling med høreteknologi (høreapparater, Cochlear Implantater eller benforankret høresystem (BAHS)), og der tilbydes et 3-årigt forløb med auditiv verbal terapi (AVT) til forældre.

I et AVT-forløb er der fokus på den auditive stimulering for at sikre de bedst mulige forudsætninger for en talesproglig udvikling. Denne folder omhandler IKKE de børn, hvor dette udvikler sig uden vanskeligheder.

Derimod omhandler folderen de børn, som ikke har en tilstrækkelig talesproglig udvikling, og som har behov for at kommunikere med brug af tegn og andre understøttende strategier eller for at tilegne sig dansk tegnsprog.

Årsager til dette kan være flere, og det kan både omfatte små børn i forløb på AVT-centre, og/eller nytilkomne børn til Danmark, som kan have brug for en ny adgang til kommunikation, idet den talesproglige udvikling ikke er lykkedes.

Nogle af anbefalingerne i køreplanen kan også benyttes til børn, hvor forældrene har valgt tegnsprog alene eller samtidigt med talesprog.

NÅR TALESPROGET UNDERSTØTTES

Hvis det vurderes, at et barn trods en AVT-indsats ikke opnår de ønskede mål for talesprog, er det kommunens Pædagogiske Psykologiske Rådgivnings (PPR) ansvar at handle på det. Det påhviler kommunens PPR at følge barnets udvikling og sikre en individuelt tilpasset vejledning i, hvordan barnets sproglige og kommunikative udvikling bedst støttes, evt. med rådgivning fra VISO/KaS.

Der er fokus på at støtte det talte sprog og den auditive tilgang i kommunikationen, men der kan være tale om at stimulere barnet både auditivt og visuelt. Den visuelle støtte kan indgå i de auditive strategier som for eksempel "auditiv først" og "auditiv sandwich", hvor talen suppleres af tegn, konkreter eller billedkommunikation.

PPR foretager en faglig vurdering af barnets behov for høreteknisk udstyr og koordinerer en afprøvning. Det er en kommunal opgave at beslutte tildeling af hjælpemidler, herunder høreteknisk udstyr.

Forældre og PPR bliver orienteret om barnets udvikling gennem de centrale aktører i barnets liv, bl.a. vil AVT-centret og audiologisk afdeling give besked om behovet for yderligere tiltag.

Den visuelle støtte kan for barnet vare kort eller længere tid - eller være livslang.

NÅR TALESPROGET UNDERSTØTTES AF ANDRE KOMMUNIKATIONSSTRATEGIER

Hvis det vurderes, at barnet - trods indsats ved AVT-centre og visuel støtte til kommunikationen - til stadighed ikke udvikler de ønskede målsætninger for et tilstrækkeligt talesprog, og talesproget ikke kan stå alene for barnet, påhviler det kommunen at iværksætte indsatser, der tilgodeser barnets behov i det videre forløb.

Barnet kan have behov for yderligere understøttende strategier for at sikre den sproglige og kommunikative udvikling. Dette kan f.eks. være tegnstøttet kommunikation (TSK), piktogrammer eller anden billedbaseret støtte - eller det kan have behov for tilegnelse af dansk tegnsprog. PPR kan udføre en Pædagogisk Psykologisk Vurdering (PPV) for at afdække barnets behov.

Denne beslutning tages altid i samråd med forældre, hvor PPR kan invitere til netværksmøder med forældre, dagtilbud/skole, evt. AVT-center og andre relevante samarbejdspartnere omkring barnet. PPR kan søge faglig rådgivning ved VISO/KaS.

Disse understøttende strategier (eller dansk tegnsprog) er for barnet ofte længerevarende eller til livslang brug.

NÅR DANSK TEGNSPROG ER PRIMÆRT SPROG

Hvis barnet til trods for afprøvning og anvendelse af understøttende strategier fortsat ikke udvikler et tilstrækkeligt talesprog, kan der være behov for at introducere dansk tegnsprog.

Beslutningen er forældrenes, men det er PPRs ansvar at sikre vidensgrundlaget for denne beslutning igennem afprøvning af indsatser. Kommunen har ansvar for at iværksætte de tiltag rettet mod familien og dagtilbud/skole, som besluttet.

PPR kan invitere til netværksmøder med forældre, dagtilbud /skole, evt. AVT-centre og andre relevante samarbejdspartnere omkring barnet. PPR kan søge faglig rådgivning ved VISO/KaS.

Når barnet og familien introduceres for dansk tegnsprog, vil der fortsat også være fokus på at støtte barnets udvikling af dansk talesprog. Der er således behov for en intensiv tosproglig indsats for at udvikle både dansk tale- og tegnsprog, hvor målet er, at barnet får mindst ét sprog, der kan danne grundlag for barnets generelle udvikling.

INDIKATORER PÅ, AT TALESPROGET IKKE UDVIKLES TILSTRÆKKELIGT

I vurderingen af, hvornår den talesproglige udvikling ikke er tilstrækkelig, bruges en helhedsorienteret tværfaglig tilgang med et blik på barnets individuelle behov og forudsætninger for sproglig og anden udvikling.

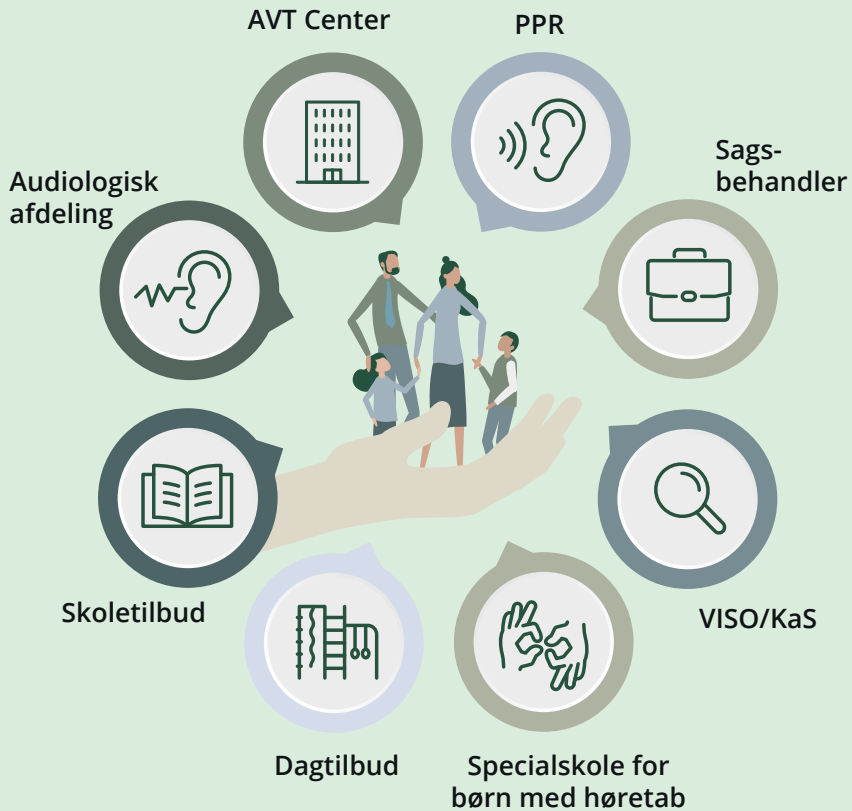
Nedenstående aspekter inddrages i vurderingen:

- Barnets generelle trivsel og sociale interaktioner med jævnaldrende
- Forældre-barn interaktion
- En bred undersøgelse af barnets sproglige og kommunikative udvikling
- Barnets kognitive færdigheder

Man bør følge og evaluere barnets respons over tid i perioden, hvor tegnbaseret kommunikation introduceres for det.

Kommunerne må have en særlig opmærksomhed på, at der kan komme børn fra andre lande, som ikke har opnået en tilstrækkelig talesproglig udvikling, og disse børn kan komme i alle aldre.

CENTRALE AKTØRER I BARNETS OG FAMILIENS LIV

BARN OG FAMILIE

Familien

Det anbefales, at forældre og søskende tilegner sig understøttende kommunikationsstrategier (f.eks. tegnstøttet kommunikation eller piktogrammer) eller dansk tegnsprog.

Dette så forældrene og familien kan:

- Støtte barnet i sprogtilegnelsen ved hjælp af de valgte understøttende strategier eller dansk tegnsprog.
- Støtte barnets generelle udvikling og sprogtilegnelse ud fra naturlige udviklingstrin.

Familie og andre nære omsorgspersoner i barnets liv vil med tilegnelse af barnets kommunikationsform/dansk tegnsprog kunne bidrage til at skabe et vigtigt kommunikationsmiljø omkring barnet. Det kan omfatte den udvidede familie, naboer, legekammerater og personer i barnets fritidsinteresser.

Barnet/den unge

Med afsæt i Barnets Lov har barnet, uanset alder, ret til at blive hørt og få indflydelse på de valg, der påvirker dets læring og trivsel (forældre kan repræsentere det yngre barns perspektiv).

PPR – PÆDAGOGISK PSYKOLOGISK RÅDGIVNING

PPR har ansvaret for at støtte barnets/den unges udvikling frem til det 18. år. PPR har fokus på en individuel, fleksibel og specialiseret vejledning og rådgivning med specifik viden om særlige behov. Vejledningen tilbydes til forældre og fagprofessionelle i barnets dag -og skoletilbud.

Logopæd/audiologopæd:

- Inviterer til netværksmøder med barn, forældre, dagtilbud/skole og andre relevante parter.
- Giver individuelt tilpasset rådgivning, vejledning og konkrete anvisninger og tiltag i hjem, dagtilbud og skole til gavn for barnets udvikling.
- Reagerer relevant på henvendelser fra AVT-centret/audiologisk afdeling, og sikrer individuelt tilpasset vejledning på baggrund af denne.
- Foretager en faglig vurdering af barnets behov for hjælpemidler, herunder høreteknisk udstyr, og koordinerer en afprøvning.
- Ved mistanke om vanskeligheder ud over høretabet eller ikke tilstrækkelig sproglig udvikling indleder PPR dialog med AVT-centret og er tovholder for, at den rette udredning og indsats finder sted sideløbende med AVT-forløbet. Tovholderfunktionen kan helt eller delvist være udlagt til specialskoler. Sagsbehandler bør inddrages i samarbejdet.

Psykolog:

- Vurderer barnets udviklingsmæssige potentialer og behov, herunder kognitivt, følelsesmæssigt og socialt.
- Støtter indsatser for at sikre barnets kognitive, følelsesmæssige og sociale udvikling.

Visitation:

På baggrund af en Pædagogisk Psykologisk Vurdering (PPV) udarbejdet af PPR tager den visiterende myndighed beslutning om specialpædagogisk bistand og hvordan denne i givet fald skal tilrettelægges.

SAGSBEHANDLER

Den kommunale sagsbehandler har til opgave at tilrettelægge den bedst mulige støtte til en familie med et barn, der har en varig funktionsnedsættelse, herunder hørelsen.

- Det er den enkelte kommune, der – med udgangspunkt i lovgivningen – vurderer og afgør, hvilke tilbud om hjælp og støtte en familie kan få.
- Det anbefales, at sagsbehandleren inddrager fagligt højt specialiseret viden i sagsbehandlingen.

Sagsbehandleren vurderer mulighederne for at iværksætte støtte til familiens læring og udvikling i understøttende kommunikationsstrategier eller dansk tegnsprog.

(Serviceloven)

VISO/KaS – HØRERÅDGIVNINGEN – BØRN & UNGE

PPR kan søge faglig rådgivning og udredning ved VISO/KaS leverandør for at sikre viden om alle barnets muligheder. VISO/KaS- leverandøren 'Hørerådgivningen – Børn & Unge' er et højt specialiseret landsdækkende tilbud om rådgivning, udredning, kurser samt vidensudvikling og -formidling til PPR og barnets netværk.

Dette kan f.eks. omhandle:

- Afdækning af barnets potentialer inden for emotionel, social, kognitiv udvikling og sammenhænge mellem eventuelle udfordringer og hørenedsættelsen
- Trivsel
- Akustik og lyttemiljø i dagtilbud eller skole
- Afprøvning og brug af høreteknisk udstyr
- At understøtte tilegnelse af både tale- og tegnsprog eller tegnstøttet kommunikation
- Pædagogisk struktur og undervisningsdidaktik
- Barnets mestring af hørenedsættelsen
- At udvikle sociale relationer og færdigheder
- At understøtte læse- og skriveudviklingen

Herudover udbydes en række kurser for pædagoger og lærere, bl.a. "Hørelse og sprogpædagogik" og "Hørelse og skolelivet".

hoereraadgivningen.dk

SPECIALSKOLE FOR BØRN OG UNGE MED HØRETAB

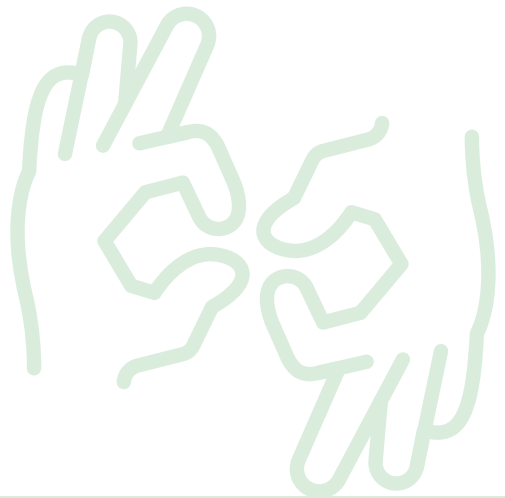
Specialskoler for elever med høretab tilbyder specialundervisning ifølge Folkeskoleloven med udgangspunkt i en tosproglig indsats (dansk talesprog og dansk tegnsprog)

I Danmark findes følgende landsdelsdækkende skoler:
Fredericiaskolen, Aalborgskolen, Langelinieskolen (København).

Skolerne kan også tilbyde følgende indsatser til kommunerne:

- Tegnsprogsundervisning på alle niveauer til familie, barn og personale
- Inspiration og sparring til tegnbaseret og visualiseret pædagogik og undervisning
- Supplerende undervisning til barnet
- Besøg på specialskolen

Alle indsatser kan tilrettelægges enten ved fysisk tilstedeværelse eller online (dog ikke besøg på specialskolen).

DAGTILBUD

Ledelse:

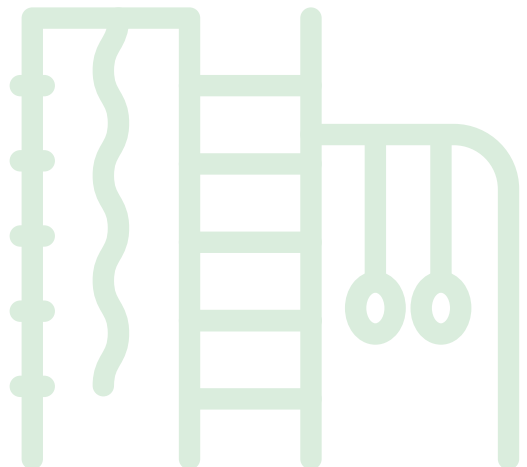
- Udarbejder en pædagogisk læreplan for barnet i dagtilbuddet. Læreplanen skal tage hensyn til barnets særlige udfordringer og understøtte barnets leg, læring, kommunikative udvikling, trivsel og inklusion.
- Sikrer, at der arbejdes med læreplanerne.
- Sikrer, at relevant høreteknisk udstyr anvendes i det pædagogiske arbejde.
- Sikrer, at integrere tidlig indsats vedr. auditive færdigheder og talesprog, understøttende kommunikationsstrategier eller tegnsprog i det pædagogiske arbejde.
- Sikrer, at særligt tilrettelagte materialer fremskaffes til brug i det pædagogiske arbejde.
- Sikrer at en eller flere af barnets primære pædagoger har erhvervet viden og kompetencer om hørenedsættelsens konsekvenser, sprogtilegnelse og kommunikationsformer ved at deltage på kurser udbudt af højt specialiserede landsdækkende tilbud.
- Sikrer tid til samarbejde mellem almene og særlige indsatser, når der er behov for tegnstøttet kommunikationen eller dansk tegnsprog.
- Ovenstående udføres i samarbejde med PPR.

Pædagogisk personale:

(primærpædagog og støtteperson)

- Har viden om og kompetencer inden for hørenedsættelse og brug af strategier til at målrette det pædagogiske arbejde.
- Tilrettelægger rammerne (pædagogisk struktur, lyttemiljø), så barnet udvikler både de auditive færdigheder og de visuelle understøttende strategier eller tegnsprog.
- Støtter barnets sociale samspil med jævnaldrende ved at støtte relationsdannelse samt at sikre, at jævnaldrende har forståelse for at kommunikere med barnet med hørenedsættelse ved at give mulighed for at lære tegn, når dette vurderes relevant.
- Anvender specialpædagogiske metoder til særlig tilrettelæggelse af pædagogikken, inklusion og inddragelse af barnet, herunder anvendelse af særligt tilrettelagte undervisningsmaterialer.
- Anvender høreteknisk udstyr.

(Dagtilbudsloven)

SKOLETILBUD

Ledelse:

- Sikrer elevens trivsel, kommunikative udvikling, læring og inklusion under hensyntagen til elevens særlige behov.
- Sikrer, at relevante hjælpemidler, herunder høreteknisk udstyr til undervisningsbrug, rekvireres.
- Sikrer, at nødvendige hjælpemidler anvendes i undervisning, og at evt. særligt tilrettelagte materialer fremskaffes til brug i undervisning.
- Iværksætter støtte til eleven på baggrund af en Pædagogisk Psykologisk Vurdering (PPV).
- Sikrer, at de fornødne og relevante kommunikative kompetencer er tilgængelige for eleven. De primære lærere og en eventuel støtteperson deltager på kursus i inklusion af elev med hørenedsættelse og i understøttende kommunikationsstrategier eller dansk tegnsprog.
- Sikrer tid til samarbejde mellem de almene og de særlige indsatser, når der er behov for tegnstøttet kommunikation eller dansk tegnsprog.
- Ovenstående udføres i samarbejde med PPR.

Lærere og pædagoger

- Har viden om og kompetencer inden for den relevante kommunikationsform eller dansk tegnsprog og brug af dette i undervisningen.
- Tilrettelægger undervisningen, så der er tid til og mulighed for systematisk at støtte eleven i brugen af den auditive sans og understøttende kommunikationsstrategier eller dansk tegnsprog.
- Anvender specialpædagogiske metoder til særlig tilrettelæggelse af undervisningen, inklusion og inddragelse af eleven, herunder anvendelse af særligt tilrettelagte undervisningsmaterialer.
- Anvender høreteknisk udstyr.

(Folkeskoleloven)

AUDIOLOGISK AFDELING

Den audiologiske afdeling har ansvar for at sikre kvaliteten af behandling med høreteknologi

- Sikrer tidlig diagnosticering af høretabet og opstart af audiologisk behandling.
- Anvender den nyeste og mest passende høreteknologi for barnets hørenedsættelse.
- Informerer kommunen om barnets høretab, kort efter det er konstateret.
- Informerer barnets forældre om kommunens PPR, som de kan kontakte.
- Monitorerer barnets auditive udvikling, kontrollerer og justerer høreteknologi eller fornyr den høreteknologiske behandling.
- Kontakter PPR, hvis der er bekymring om barnets sproglige og kommunikative udvikling.

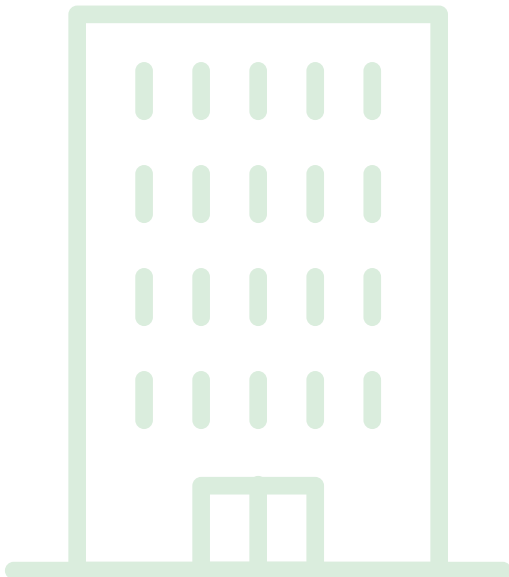

AVT CENTER

AVT-centret tilbyder børn med hørenedsættelse 3 års AVT forløb, som følger de 10 principper for AVT.

AVT-centrets ansvar:

- Informerer PPR om opstart og ændringer i forløb samt afslutning af et AVT-forløb.
- Deltager i netværksmøder omkring barnet.
- Hvis AVT centret sammen med familien vurderer et behov for yderlige indsats omkring barnet, eller har bekymring om barnets sproglige og kommunikative udvikling, har centret ansvaret for at meddele dette til PPR.

INDSATSER

Tegnsprogsundervisning til familien

Kursus til lærere og pædagoger med fokus på tegnsprogtalende børn

Inspiration og sparring til dagtilbuddet / klasseteamet

Besøgsdage på specialskolen

Supplerende undervisning til barnet

Tegnsprogsundervisning til børnegruppe - online

Rådgivning fra Hørerådgivningen – Børn & Unge

Sparringsgruppe for pædagoger og lærere - online

Sparringsgruppe for PPR - online

Indsatserne skal altid tage afsæt i inddragelse af barnets perspektiv, ressourcer og behov.

De foreslåede indsatser er afprøvet og justeret i projektet. En nærmere beskrivelse findes i folderen "Indsatser til børn med hørenedsættelse, som kommunikerer med tegn eller taler tegnsprog".

Der peges ikke på konkrete leverandører af indsatserne, men de er i projektet udført af to specialskoler for børn med høretab (Fredericiaskolen og Aalborgskolen).

ANBEFALINGER

Det anbefales,

- at der iværksættes understøttende strategier, når barnet ikke har haft en tilstrækkelig talesproglig udvikling inden for de seneste 6 måneder.
- at den tegnbaserede sprogudvikling (med tegnstøttet kommunikation eller dansk tegnsprog) ideelt bør starte op tidligst muligt inden for den kritiske periode for sprogtilegnelse (indtil barnet fylder 3;6 år).
- at PPR inviterer til netværksmøder med forældre, dagtilbud /skole, evt. AVT-center og andre relevante samarbejdspartnere omkring barnet. PPR kan søge faglig rådgivning ved VISO/KaS.
- at tegnsprogsundervisning til familierne tilrettelægges individuelt tilpasset den enkelte familie og barnets behov.
- at dagtilbud og almene skoler inddrager specialviden fra faglige specialundervisningsmiljøer med viden om undervisning på og i tegnsprog.

LOVGIVNING, BEKENDTGØRELSE, BESKRIVELSER

Folkeskoleloven (§ 3, 3a og § 4, § 20)

Tegnsprogsindsatser til børn og unge med et varigt høretab - behandling af afrapporteringer på central udmelding | Social- og Boligstyrelsen

Handicapkonventionen | Institut for Menneskerettigheder

Status på dansk tegnsprog 2020.pdf (indeholder bl.a. oversigt over udbydere af tegnsprogskurser)

Børn med høretab og døve børn | Institut for Menneskerettigheder

Bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand BEK nr 693 af 20/06/2014

Bekendtgørelse om folkeskolens specialpædagogiske bistand til børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen BEK nr. 999 af 15/09/2014

Vejledning om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand VEJ 11056 af 24/11/2015

Bekendtgørelse om folkeskolens undervisning i tegnsprog BEK nr 686 af 20/06/2014

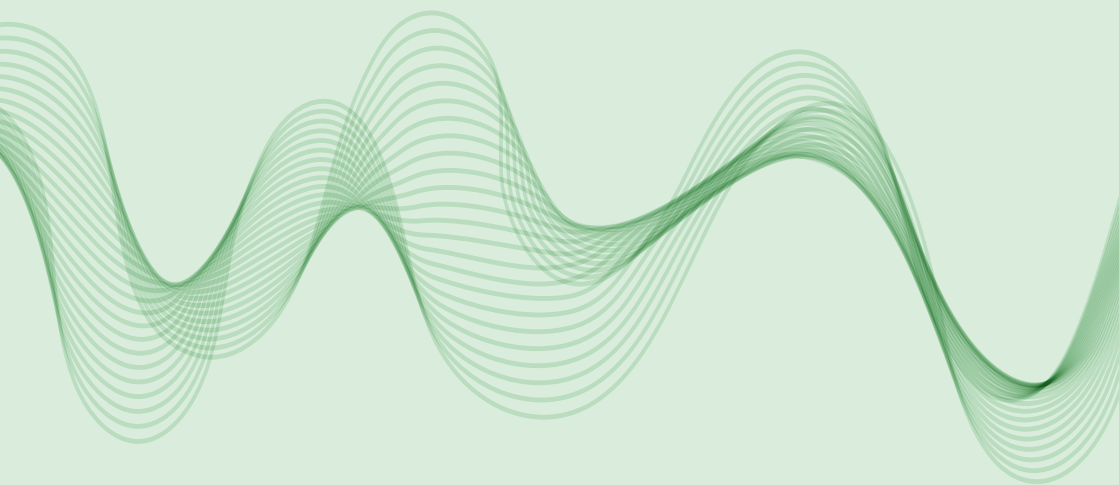
Serviceoven LBL 909 af 03/07/2024

Barnets lov Lov nr. 721 af 30/06/2023

Dansk tegnsprog i folkeskolen – god praksis for tilrettelæggelse og gennemførelse, Undervisningsministeriets Håndbogsserie nr. 6 – 2007

Materialecentret – specialpædagogisk forlag med fokus på høretab, tegn og døvblindhed

HØRERÅDGIVNINGEN
BØRN & UNGE